

Zmiany kształcenia i pracy farmaceutów w świetle praw pacjenta

Changes of the education and work of pharmacists in the light of patients' rights

Słowa kluczowe: magister farmacji, technik farmaceutyczny, kształcenie, zadania zawodowe, prawa pacjenta.

Key words: pharmacist, technician pharmacist, education, professional tasks, patient's rights.

Abstract. The article presents a current diagnosis of the state of education and work in regulated medical professions¹ – technician pharmacist and pharmacist based on the legal basis for performing professions, educational standards, curricula, occupational tasks and the work environment. The specifics of the pharmacists' workplace were presented, as well as statutory requirements regarding management positions, drug sales requirements, differences in entitlements, and professional responsibility were analyzed. It was shown that the pharmacist, due to the broader catalog of professional qualifications, fulfills all patients' rights, the technician pharmacist does not implement all patients' rights because of the narrower scope of education. The technician pharmacist to obtain a master's degree in pharmacy should complete a university education. The applicable legislation does not provide for the technician's pharmacist qualifications to be supplemented to the level of a pharmacist in the form of qualifying professional courses.

Podstawy prawne wykonywania zawodów farmaceutycznych. W polskim systemie prawnym zawody medyczne nie są skatalogowane, ale ujęte wspólnie z innymi zawodami rynku pracy w Klasyfikacji Zawodów i Specjalności². Do zawodów medycznych zalicza się zawody związane z wykonywaniem szeroko pojętych czynności medycznych. J. Jacyszyn³ zwraca uwagę, że nie jest możliwe ustalenie pełnej (komplementarnej) listy zawodów medycznych. Pojęcie prawne zawodów medycznych jest przedmiotem regulacji prawnej, na jaką powołuje się autor. Obecnie jest nią art. 2 pkt. 2 Ustawy o działalności leczniczej, który stanowi, że *ilekroć w tym akcie prawnym jest mowa o osobie wykonującej zawód medyczny, to należy rozumieć osobę, która na*

¹ Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7.09.2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych. Pojęcie zawodu regulowanego wywodzi się z prawa unijnego, definiującego go jako działalność zawodową lub zespół działalności zawodowej, której warunki podjęcia i wykonywania są bezpośrednio bądź pośrednio objęte przepisami ustawodawczymi, wykonawczymi lub administracyjnymi nakładającymi obowiązek posiadania np. specjalnych kwalifikacji zawodowych.

² Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz. U. z 2018 r., poz. 227).

³ Jacyszyn J.: *Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce*, LexisNexis, Warszawa 2004.

podstawie odrębnych przepisów uprawniona jest do udzielania świadczeń zdrowotnych oraz osobę legitymującą się nabyciem fachowych kwalifikacji do udzielania świadczeń zdrowotnych w określonym zakresie lub określonej dziedzinie medycyny⁴. W doktrynie prawnej zawody medyczne nie są nigdzie skatalogowane, obejmują bowiem różne formy aktywności osób, które profesjonalnie zajmują się zdrowiem w szeroki znaczeniu tego pojęcia, w tym także leczeniem zwierząt czy farmacją. Dlatego też zawody technika farmaceutycznego i farmaceuty są zawodami medycznymi.

Podstawą prawną wykonywania zawodów farmaceutycznych jest Ustawa Prawo Farmaceutyczne⁵. Wykonywanie zawodu technika farmaceutycznego jak i magistra farmacji zgodne jest z wytycznymi Ministra Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej regulowanymi dodatkowymi rozporządzeniami Ministra Zdrowia⁶ (tab. 1).

Tabela 1. Regulacje prawne wykonywania zawodów farmaceutycznych

Technik farmaceutyczny	Farmaceuta
Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 lipca 2002 r. w sprawie odbywania praktyki w aptece przez technika farmaceutycznego oraz rozporządzenia zmieniające	Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 25 maja 2004 r. w sprawie wzoru dokumentu „Prawo wykonywania zawodu farmaceuty” oraz rozporządzenia zmieniające
Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 października 2002 r. w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych oraz Projekt Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 28.06 2018 w sprawie zapotrzebowań oraz wydawania z apteki produktów leczniczych, środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego i wyrobów medycznych	Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 lutego 2017 r. w sprawie specjalizacji i uzyskiwania tytułu specjalisty przez farmaceutów
Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 lutego 2009 r. w sprawie kwalifikacji osób wydających produkty lecznicze w placówkach obrotu pozaaptecznego, a także wymogów, jakim powinien odpowiadać lokal i wyposażenie tych placówek oraz punktów aptecznych	Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 lutego 2018 r. w sprawie ciągłych szkoleń farmaceutów zatrudnionych w aptekach lub hurtowniach farmaceutycznych

Źródło: opracowanie własne.

⁴ Ustawa o działalności leczniczej z dn. 15.04.2014 r. (Dz. U. 2011 Nr 112, poz. 654).

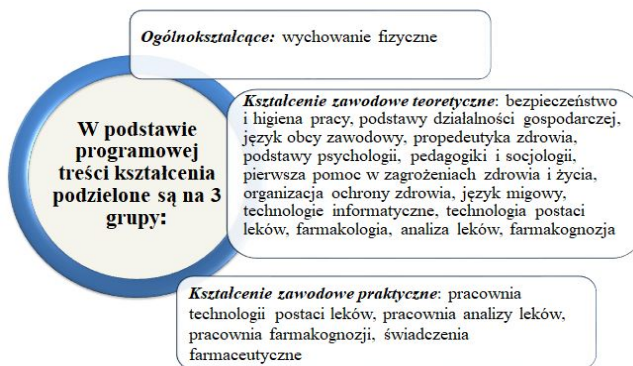
⁵ Ustawa z dn. 6.09.2001 r. Prawo Farmaceutyczne (Dz. U. z 2017 r., poz. 2211 oraz z 2018 r., poz. 650, 697, 1039).

⁶ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dn. 17.07.2002 r. w sprawie odbywania praktyki w aptece przez technika farmaceutycznego (Dz. U. 2002 r. Nr 126, poz. 1082); Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 października 2002 r. w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych (Dz. U. 2002 r. Nr 183, poz. 1531); Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 lutego 2009 r. w sprawie kwalifikacji osób wydających produkty lecznicze w placówkach obrotu pozaaptecznego, a także wymogów, jakim powinien odpowiadać lokal i wyposażenie tych placówek oraz punktów aptecznych (Dz. U. 2003 r. Nr 23, poz. 196).

Wykonywanie pracy w zawodach reguluje Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy⁷. Ujednolicony opis wymagań kompetencji/kwalifikacji zawierają krajowe standardy kompetencji/kwalifikacji zawodowych⁸. *Standard kompetencji zawodowych jest rodzajem normy opisującej kompetencji zawodowych koniecznych do wykonywania zadań zawodowych, wchodzących w skład zawodu, akceptowany przez przedstawicieli organizacji zawodowych i branżowych, pracodawców, pracobiorców i innych kluczowych partnerów społecznych*⁹. Departament Rynku Rodziny Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zajmuje się nadzorem i koordynacją opracowywania standardów kwalifikacji/kompetencji zawodowych i informacji o zawodach. Zbiór sukcesywnie opracowywanych krajowych standardów kompetencji/kwalifikacji zawodowych jest udostępniany w internetowej bazie danych, w tym standard kwalifikacji technika farmaceutycznego¹⁰.

Uregulowania dotyczące kształcenia w zawodach farmaceutycznych. Ukazując różnice pomiędzy zawodami technika i magistra farmacji przeanalizowano etapy kształcenia obu zawodów. Profil kształcenia technika farmaceutycznego podlega Ministrowi Edukacji Narodowej, natomiast magistra farmacji – Ministrowi Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ze względu na swoją medyczną specyfikę obydwa zawody są regulowane przez odpowiednie rozporządzenia ministra właściwego do spraw zdrowia.

Kształcenie technika farmaceutycznego odbywa się w systemie oświaty w dwuletnich szkołach policealnych. Rysunek 1 przedstawia grupy przedmiotów kształcenia zawartych w podstawie programowej dla zawodu technika farmaceutycznego.

Rys. 1. Grupy przedmiotów z podstawy programowej kształcenia w zawodzie technika farmaceutycznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 marca 2017 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia w zawodach (Dz. U. z 2017 r., poz. 860).

⁷ Ustawa z dn. 20. 04. 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2004 r. Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.).

⁸ www.kwalifikacje.praca.gov.pl.

⁹ H. Bednarczyk, D. Koprowska, I. Woźniak, T. Kupidura, *Opracowanie opisów standardów kompetencji zawodowych*, ITeE – PIB, Radom 2013, s. 34.

¹⁰ Krajowy Standard Kwalifikacji Zawodowych; Technik farmaceutyczny (322601).

Podczas dwuletniej edukacji technik farmaceutyczny uczęszcza na zajęcia z trzech grup¹¹: przedmioty ogólnokształcące (na które składa się tylko wychowanie fizyczne), przedmioty w kształceniu zawodowym teoretycznym oraz przedmioty w kształceniu zawodowym praktycznym. Do przedmiotów w kształceniu zawodowym teoretycznym zaliczają się: bezpieczeństwo i higiena pracy, podstawy działalności gospodarczej, język obcy zawodowy, propedeutyka zdrowia, podstawy psychologii, pedagogiki i socjologii, pierwsza pomoc w zagrożeniach zdrowia i życia, organizacja ochrony zdrowia, język migowy, technologie informatyczne, technologia postaci leków, farmakologia, analiza leków, farmakognozja. Do przedmiotów w kształceniu zawodowym praktycznym zalicza się: pracownię technologii postaci leków, pracownię analizy leków, pracownię farmakognozji oraz pracownię anatomiczną. Poniżej w tabeli 2 przedstawiono wyniki egzaminu zawodowego z lutego 2017 roku.

Tabela 2. Wyniki egzaminu zawodowego dla zawodu technik farmaceutyczny

Typ szkoły	Uczniowie	Etap pisemny		Etap praktyczny		Dyplom
		Przystąpiło	Zdało	Przystąpiło	Zdało	Otrzymało
Szkoła	Ilość osób	2733	2672	2730	2373	2343
policealna	%	100	97,8	100	86,9	85,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z egzaminu CKE 2017 r.

Analizując wyniki egzaminu, można stwierdzić, że absolwenci są dobrze przygotowani do egzaminu i wykonywania zawodu. Od roku szkolnego 2018/2019 nie prowadzi się rekrutacji kandydatów do klasy pierwszej w zawodzie technik farmaceutyczny. Kształcenie w tym zawodzie odbywa się do zakończenia cyklu kształcenia¹².

Magister farmacji jest zawodem, którego kształcenie odbywa się na uczelni wyższej, podczas jednolitych studiów magisterskich trwających nie krócej niż 11 semestrów. Liczba godzin zajęć nie powinna być mniejsza niż 5300.

Według Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego¹³ przedmioty zawarte w programie nauczania farmaceuty podzielone są na dwie grupy (rys. 2).

Pierwszą z nich jest grupa treści podstawowych, która składa się z biomedycznych i humanistycznych podstaw farmacji oraz fizykochemicznych podstaw farmacji. W biomedycznych i humanistycznych podstawach farmacji mieszczą się przedmioty takie jak: biologia i genetyka, anatomia, fizjologia, patofizjologia, biochemia, immunologia, biologia molekularna, mikrobiologia, botanika, kwalifikowana pierwsza pomoc, historia filozofii, psychologia i socjologia. W fizykochemicznych podstawach farmacji znajdują się przedmioty: biofizyka, chemia ogólna i nieorganiczna, chemia

¹¹ <https://www.ore.edu.pl/2017/02/przykladowe-programy-nauczania2012/> Dostęp dn. 6.08.2018.

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, Warszawa, dnia 23 marca 2017 r., poz. 622.

¹³ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 9.01.2012 r. w sprawie standardów kształcenia dla kierunków studiów: lekarskiego, lekarsko-dentystycznego, farmacji, pielęgniarstwa i położnictwa (Dz. U. z 2012 r., poz. 631).

analityczna, chemia fizyczna, chemia organiczna, matematyka, statystyka, technologia informacyjna. Drugą grupą jest grupa treści kierunkowych, która składa się z: analizy, syntezy i technologii leków, biofarmacji i skutków działania leków, praktyki farmaceutycznej i metodologii badań naukowych. Na analizę, syntezę i technologię leków składają się przedmioty: chemia leków, synteza i technologia środków leczniczych, biotechnologia farmaceutyczna, technologia postaci leku, farmakognozja. W biofarmacji i skutkach działania leków znajdują się biofarmacja, farmakokinetyka, farmakologia i farmakodynamika, toksykologia, bromatologia, leki pochodzenia naturalnego. Na praktykę farmaceutyczną zawierają się: farmacja praktyczna, opieka farmaceutyczna, farmakoterapia i informacja o lekach, prawo farmaceutyczne, farmakoekonomika, farmakoepidemiologia, historia farmacji, etyka zawodowa, język obcy. Metodologia badań naukowych składa się z ćwiczeń specjalistycznych i metodologii badań.

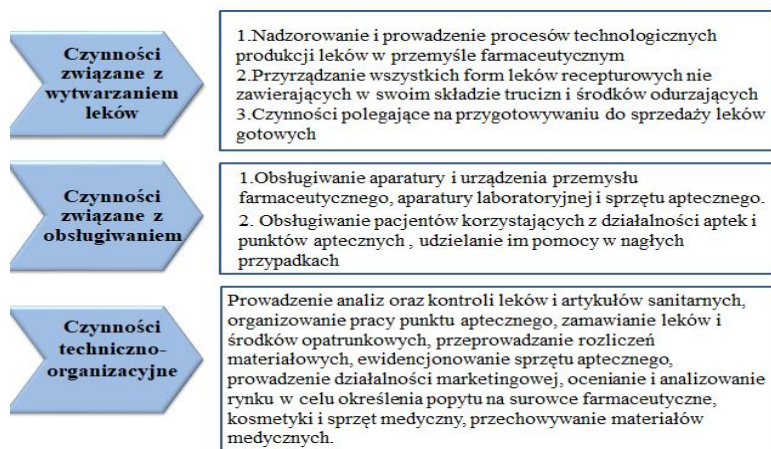
Rys. 2. Przedmioty zawarte w programie nauczania dla kierunku studiów farmacja

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9.05.2012 r. w sprawie standardów kształcenia dla kierunków studiów: lekarskiego, lekarsko-dentystycznego, farmacji, pielęgniarstwa i położnictwa.

Kształcenie magistra farmacji i technika farmacji różnią się od siebie. Magister farmacji przyswaja szerzej i szczegółowej wiedzę z zakresu sporządzania leków, ich działania, skutków tych działań, zakres jego umiejętności związanych z wykonywaną pracą jest bardzo duży. Magister farmacji kształcony jest w sposób bardziej precyzyjny, nakierunkowany na szeroko pojętą wiedzę farmakologiczną, chemiczną oraz biologiczną. Porównując przedmioty, jakie obowiązują w kształceniu technika i farmaceuty, wyraźnie nasuwa się obraz przewagi w posiadanej wiedzy przez magistra farmacji nad technikiem farmacji. Rysuje się tu zamysł, by technik farmaceutyczny był jedynie pomocnikiem w aptece, gdzie nadzór sprawuje magister farmacji. Farmaceuta posiada większy zasób wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych.

Zadania zawodowe stawiane zawodom farmaceutycznym. Proporcjonalnie do zakresu wykształcenia przedstawicielom obu zawodów stawiane są różne obowiązki zawodowe. Zarówno technik jak i farmaceuta mają do wykonania określone zadania zawodowe, na które składają się czynności¹⁴.

Syntezą zawodu technika jest *wykonywanie prac technicznych, analitycznych i administracyjnych związanych z produkcją (wytwarzaniem) leków, analizą i kontrolą leków oraz obrotem środkami farmaceutycznymi, artykułami sanitarnymi i sprzętem medycznym (w aptekach, pracowniach farmaceutycznych, przemyśle farmaceutycznym, chemicznym, zielarskim itp.)*¹⁵. Na rys. 3 dokonano analizy zadań zawodowych stawianych technikom farmaceutycznym. Zadania pogrupowano zgodnie z czynnościami związanymi z wytwarzaniem leków, obsługą, kontrolą i organizacją.

Rys. 3. Zadania zawodowe technika farmaceutycznego

Źródło: opracowanie własne.

Do jego zadań zawodowych związanych z wytwarzaniem leków należy nadzorowanie i prowadzenie procesów technologicznych produkcji leków w przemyśle farmaceutycznym, ponadto przyrządzanie wszystkich form leków recepturowych **nie zawierających w swoim składzie trucizn i środków odurzających** oraz czynności polegające na przygotowywaniu do sprzedaży leków gotowych, jest to na przykład porcjowanie i etykietowanie. Kolejnym zadaniem technika farmaceutycznego są czynności związane z obsługiwaniem. Technik obsługuje aparaturę i urządzenia przemysłu farmaceutycznego, aparaturę laboratoryjną i sprzęt apteczny. Istotne jest, że technik obsługuje pacjentów korzystających z działalności aptek i punktów aptecznych oraz udziela im pomocy w nagłych przypadkach. Następne zadania są czynno-

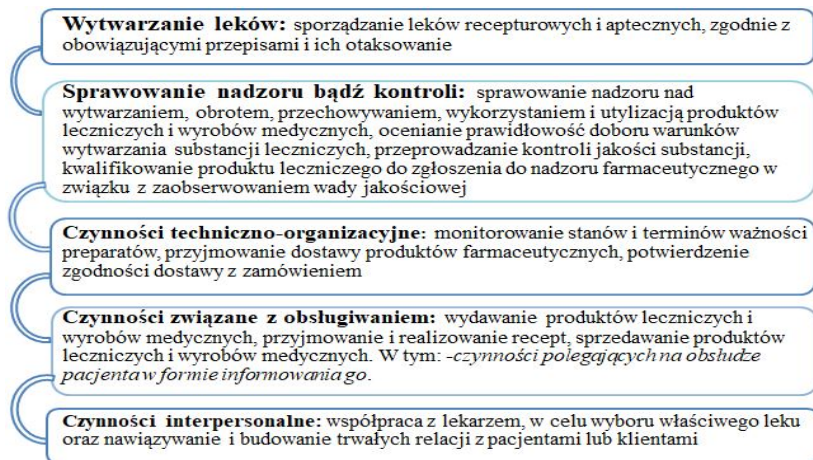
¹⁴ K. Symela, I. Woźniak, *Podręcznik. Jak tworzyć informacje o zawodach funkcjonujących na rynku pracy*, ITeE – PIB, Radom 2018, s. 210.

¹⁵ Opis zawodu technika farmaceutycznego, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, http://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/wyszukiwarka-opisow-zawodow/-/klasyfikacja_zawodow/litera/T Dostęp dn. 8.08.2018.

ściami techniczno-organizacyjnymi, wśród nich znajdują się: prowadzenie analiz oraz kontroli leków i artykułów sanitarnych, organizowanie pracy punktu aptecznego, zamawianie leków i środków opatrunkowych, przeprowadzanie rozliczeń materiałowych, ewidencjonowanie sprzętu aptecznego, prowadzenie działalności marketingowej, ocenianie i analizowanie rynku w celu określenia popytu na surowce farmaceutyczne, kosmetyki i sprzęt medyczny, przechowywanie materiałów medycznych. Podczas wykonywania wszystkich czynności technik farmaceutyczny musi przestrzegać zasad higieny. Ważnym ograniczeniem w wykonywaniu powierzonych zadań zawodowych jest art. 91 Ustawy Prawo Farmaceutyczne stanowiący o zakresie czynności wykonywanych przez technika farmacji w aptece. Według przepisu technik farmaceutyczny, posiadający dwuletnią praktykę w aptece w pełnym wymiarze czasu pracy, może wykonywać w aptece czynności fachowe polegające na sporządzaniu, wytwarzaniu, wydawaniu produktów leczniczych i wyrobów medycznych, z wyjątkiem produktów leczniczych mających w swoim składzie: substancje bardzo silnie działające określone w Urzędowym Wykazie Produktów Leczniczych dopuszczonych do obrotu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, substancje odurzające, substancje psychotropowe grupy I-P oraz II-P określone w odrębnych przepisach. Związany jest z tym obowiązek ciągłej obecności magistra farmacji w aptece, a co za tym idzie, ograniczenie w samodzielnej działalności technika farmacji. Ze względu między innymi na ograniczenia w wykonywaniu czynności związanych z wydawaniem leków psychotropowych kolejnym zawężeniem zadań technika farmaceutycznego jest wybranie pewnych czynności z wachlarza zadań objętego art. 86 Ustawy Prawo Farmaceutyczne. Rodzajem usług farmaceutycznych, o których mowa, są te wymienione w ustępie 3, punkty 1–4 oraz punkt 6 art. 86 ww. ustawy. Technik farmaceutyczny może wykonywać czynności pomocnicze przy sporządzaniu i przygotowywaniu preparatów leczniczych w odniesieniu do aptek szpitalnych, w tym przypadku usługą farmaceutyczną, którą może on świadczyć, jest sporządzanie leków do żywienia pozajelitowego, sporządzanie leków do żywienia dojelitowego, przygotowywanie leków w dawkach dziennych, w tym leków cytostatycznych, sporządzanie produktów radiofarmaceutycznych na potrzeby udzielania świadczeń pacjentom danego podmiotu leczniczego, wytwarzanie płynów infuzyjnych oraz przygotowywanie roztworów do hemodializy i dializy dootrzewnowej. Należy zaznaczyć, że w artykule wymienione zostały rodzaje usług farmaceutycznych, spośród których technik może wykonywać tylko niektóre, podczas gdy wymieniony zakres obowiązków obejmuje w całości magistra farmacji.

Syntezą zawodu farmaceuty jest *świadczenie usług farmaceutycznych polegających na sporządzaniu i wytwarzaniu produktów leczniczych, ocenie jakości leków recepturowych, leków aptecznych i leków gotowych oraz wydawaniu produktów leczniczych i wyrobów medycznych będących przedmiotem obrotu w aptekach, działach farmacji szpitalnej i hurtowniach farmaceutycznych; odpowiada za sprawowanie opieki farmaceutycznej poprzez współpracę z pacjentem i lekarzem, a w razie potrzeby*

z przedstawicielami innych zawodów medycznych¹⁶. Na rys. 4 przedstawiono zadania zawodowe stawiane farmaceutom.

Rys. 4. Zadania zawodowe farmaceuty

Źródło: opracowanie własne.

Do zadań zawodowych farmaceuty związanych z wytwarzaniem leków należy: sporządzanie leków recepturowych i aptecznych zgodnie z obowiązującymi przepisami i ich otaksowanie. Do grupy zadań farmaceuty dotyczących nadzoru bądź kontroli należy: sprawowanie nadzoru nad wytwarzaniem, obrotem, przechowywaniem, wykorzystaniem i utylizacją produktów leczniczych i wyrobów medycznych, w tym rezerwami państwowymi; ocenianie prawidłowość doboru warunków wytwarzania substancji leczniczych mających wpływ na jakość produktów leczniczych, przeprowadzanie kontroli jakości substancji do celów farmaceutycznych oraz leków, zgodnie z wymaganiami farmakopealnymi, kwalifikowanie produktu leczniczego do zgłoszenia nadzorowi farmaceutycznemu w związku z zaobserwowaniem wady jakościowej. Czynnościami techniczno-organizacyjnymi są: monitorowanie stanów i terminów ważności preparatów w magazynie aptecznym, dziale farmacji szpitalnej i hurtowni farmaceutycznej, przyjmowanie dostawy produktów farmaceutycznych, potwierdzenie zgodności dostawy z zamówieniem. Zadaniem zawodowym farmaceuty, na które składają się czynności związane z obsługiwaniem, jest wydawanie produktów leczniczych i wyrobów medycznych będących przedmiotem obrotu w aptekach, działach farmacji szpitalnej i hurtowniach farmaceutycznych, przyjmowanie i realizowanie recept, sprzedawanie produktów leczniczych i wyrobów medycznych. Z tą grupą ściśle wiąże się grupa czynności polegających na obsłudze pacjenta w formie udzielania mu informacji. Należy tu zaliczyć udzielanie informacji i porad dotyczących działania

¹⁶ Opisy zawodów, Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, http://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/wyszukiwarka-opisow-zawodow//-/klasifikacja_zawodow/litera/F Dostęp dn. 8.08.2018.

i stosowania produktów leczniczych i wyrobów medycznych będących przedmiotem obrotu w aptekach, działach farmacji szpitalnej i hurtowniach farmaceutycznych, informowanie pacjentów lub klientów o działaniach niepożądanych produktu leczniczego w zależności od dawki i drogi podania leku oraz o wskazaniach i przeciwwskazaniach zażywania danej grupy leków, informowanie pacjentów lub klientów o właściwym sposobie aplikacji leku, dawkowaniu oraz przyjmowaniu leku, zapewnianie bezpieczeństwa i skuteczności farmakoterapii. Kolejnymi zadaniami zawodowymi farmaceuty są czynności interpersonalne. Zaliczają się do nich: współpraca z lekarzem, w celu wyboru właściwego leku oraz nawiązywanie i budowanie trwałych relacji z pacjentami lub klientami. Jest to szczególnie ważny element przy realizacji uprawnienia wydawania leku na receptę bez recepty przez farmaceutę, musi mieć on bowiem informacje na temat pacjenta lub klienta oraz długotrwałej wiedzy o stosowaniu danego leku przez pacjenta lub klienta. Farmaceuta został uprawniony do zdecydowania o tym, czy taki lek wyda. Regulacja prawna znajduje się w art. 96 ustęp 3 i 4 Ustawy Prawo Farmaceutyczne. Ponadto do usług świadczonych przez farmaceutę należy dodać te wymienione w art. 86 Ustawy Prawo Farmaceutyczne. Jest to przepis zawierający katalog rodzajów usług farmaceutycznych świadczonych w aptece. Czynności wymienione w przepisie w całości obejmują swoim zakresem zadania zawodowe farmaceuty, podczas gdy wspomniane wcześniej zadania zawodowe technika farmacji zawarte w tym katalogu, były dużo węższe i zawierały się w kilku czynnościach. Pełny katalog zobowiązujący farmaceutę do danych czynności zawiera: wydawanie produktów leczniczych i wyrobów medycznych, sporządzanie leków recepturowych, sporządzenie leków aptecznych, udzielanie informacji o produktach leczniczych i wyrobach medycznych. Ponadto w odniesieniu do aptek szpitalnych usługą farmaceutyczną będzie sporządzanie leków do żywienia pozajelitowego, sporządzanie leków do żywienia dojelitowego, przygotowywanie leków w dawkach dziennych, w tym leków cytostatycznych, sporządzanie produktów radiofarmaceutycznych na potrzeby udzielania świadczeń pacjentom danego podmiotu leczniczego, wytwarzanie płynów infuzyjnych, organizowanie zaopatrzenia szpitala w produkty lecznicze i wyroby medyczne, przygotowywanie roztworów do hemodializy i dializy dootrzewnowej, udział w monitorowaniu działań niepożądanych leków, udział w badaniach klinicznych prowadzonych na terenie szpitala, udział w racjonalizacji farmakoterapii, współuczestniczenie w prowadzeniu gospodarki produktami leczniczymi i wyrobami medycznymi w szpitalu.

Dodatkowymi zadaniami zawodowymi dla farmaceuty są: kierowanie apteką, punktem aptecznym, działem farmacji szpitalnej lub hurtownią farmaceutyczną, jak również uczestniczenie w badaniach klinicznych nad lekiem i monitorowanie niepożądanych działań produktów leczniczych oraz przekazywanie tych informacji właściwym organom nadzoru farmaceutycznego oraz uczestniczenie w sprawowaniu nadzoru nad gospodarką produktami leczniczymi, w szczególności w zakładach opieki zdrowotnej.

Apteki i punkty apteczne jako miejsce pracy farmaceuty i technika farmacji. Miejscem pracy farmaceuty i technika farmacji może być apteka lub punkt apteczny.

Zgodnie z art. 86 Ustawy Prawo Farmaceutyczne *apteka jest placówką ochrony zdrowia publicznego, w której osoby uprawnione świadczą w szczególności usługi farmaceutyczne*¹⁷. Usługi świadczone w aptekach zostały wymienione wyżej, w ramach omawiania katalogu rodzajów usług farmaceutycznych. Specyfiką funkcjonowania apteki od strony zarządzania jest uwarunkowanie polegające na tym, że apteka musi posiadać kierownika. Według art. 88 Ustawy Prawo Farmaceutyczne kierownikiem apteki może być farmaceuta posiadający co najmniej 5-letni staż pracy w aptece lub 3-letni staż pracy w aptece, w przypadku gdy posiada specjalizację z zakresu farmacji aptecznej. Technik farmacji nie może być kierownikiem apteki. Na rys. 5 przedstawiono typowe miejsce pracy analizowanych zawodów.

Rys. 5. Miejsce pracy

Źródło: opracowanie własne.

Podczas godzin otwarcia apteki kierownik apteki ma obowiązek przebywania w niej¹⁸, jest to uwarunkowane między innymi tym, że technik nie ma prawa sprzedaży niektórych leków, natomiast farmaceuta nie jest go pozbawiony.

Punkt apteczny to kolejne miejsce pracy, gdzie technik farmacji może sprzedawać leki samodzielnie (nadal pozbawiony prawa sprzedaży wcześniej wspomnianych leków, po prostu nie są one w ofercie sprzedaży, dlatego właśnie technik może działać sam). Punkt apteczny może prowadzić osoba fizyczna, osoba prawna oraz niemająca osobowości prawnej spółka prawa handlowego. Konieczne jest ustanowienie kierownika punktu aptecznego. Kierownikiem punktu aptecznego może być farmaceuta z rocznym stażem lub technik farmaceutyczny posiadający trzyletni staż pracy w aptekach ogólnodostępnych. Lokalizacja tworzenia punktów aptecznych jest ściśle

¹⁷ Ustawa z dn. 6.09.2001 r. Prawo Farmaceutyczne (Dz. U. z 2017 r., poz. 2211 oraz z 2018 r., poz. 650, 697 i 1039).

¹⁸ Art. 92 Ustawa z dn. 6.09.2001 r. Prawo Farmaceutyczne (Dz. U. z 2017 r., poz. 2211 oraz z 2018 r., poz. 650, 697 i 1039).

określona w Ustawie¹⁹. Punkty apteczne mogą być prowadzone tylko na terenach wiejskich i tylko wtedy, gdy w danej wsi nie jest prowadzona apteka ogólnodostępna.

Odpowiedzialność zawodowa farmaceuty i technika farmacji. Jeśli chodzi o odpowiedzialność zawodową technika farmacji i farmaceuty to obaj mogą ją ponosić na gruncie Kodeksu karnego²⁰ za błędy w sztuce aptekarskiej. Błąd w sztuce aptekarskiej można określić jako postępowanie niezgodne z regułami i zasadami postępowania zawodowego, które określone są wiedzą i praktyką farmaceutyczną. Farmaceutę i technika farmacji można pociągnąć do odpowiedzialności za czyn z art. 160 KK (narażenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), art. 157 KK (spowodowanie lekkiego lub średniego uszczerbku zdrowia), art. 156 KK (spowodowanie ciężkiego uszczerbku), art. 155 KK (nieumyślne spowodowanie śmierci). Za błąd w sztuce aptekarskiej sam farmaceuta (technik nie podlega podmiotom na gruncie tej ustawy) może dodatkowo odpowiadać na zasadzie odpowiedzialności zawodowej zgodnie z art. 45 Ustawy z dnia 19.04.1991 r. o izbach aptekarskich, przed sądami aptekarskimi za postępowanie sprzeczne z zasadami etyki i deontologii zawodowej oraz przepisami prawnymi dotyczącymi wykonywania zawodu. W zależności od ciężaru gatunkowego naruszenia oraz rozmiaru wyrządzonej szkody farmaceuta może być ukarany upomnieniem, naganą, zawieszeniem prawa wykonywania zawodu na okres od trzech miesięcy do trzech lat, a nawet pozbawieniem prawa wykonywania zawodu.

Farmaceuta może zostać pociągnięty do odpowiedzialności na zasadzie winy na gruncie art. 415 Kodeksu cywilnego²¹. Jest to zależne od formy zatrudnienia. Pracodawca ponosi odpowiedzialność do pełnej wysokości wyrządzonej szkody, natomiast zatrudniony na umowę o pracę może odpowiadać za zawinioną szkodę do wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia. Jeśli szkoda została wyrządzona umyślnie, wtedy farmaceuta odpowiada zawsze do pełnej wysokości wyrządzonej szkody.

Analogicznie za błędy technika odpowiada kierownik apteki, który zgodnie z prawem farmaceutycznym jest odpowiedzialny za organizację pracy, przyjmowanie i wydawanie produktów leczniczych i wyrobów medycznych lub prawidłowe sporządzanie leków recepturowych. Ponosi on też konsekwencje powierzania technikowi zadań niezgodnych z jego ustawowymi uprawnieniami i kwalifikacjami. Wyjątkiem tej odpowiedzialności są wspomniane wcześniej błędy w sztuce aptekarskiej, za które grozi odpowiedzialność karna.

Podsumowanie. Z przedstawionego materiału wynika, że ustawodawca bardzo szeroko zadbał o przygotowanie zawodowe zarówno technika farmacji, jak i magistra farmacji. Dobre przygotowanie zawodowe jest gwarancją zapewniającą realizację praw pacjenta. Zarówno farmaceuta, jak i technik farmacji, realizują prawa pacjenta w aptece. Farmaceuta realizuje wszystkie prawa, jakie przysługują pacjentowi w aptece, technik farmacji realizuje ich większość, jednak nie wszystkie. Jest to zależ-

¹⁹ Ustawa z dn. 6.09.2001 r. Prawo Farmaceutyczne (Dz. U. z 2017 r., poz. 2211 oraz z 2018 r., poz. 650, 697, 1039).

²⁰ Ustawa z dn. 6.06. 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553), dalej jako KK.

²¹ Ustawa z dn. 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1964 r., Nr 16, poz. 93).

ne głównie od uprawnień zawodowych, które wywodzą się z poziomu kształcenia obu tych zawodów. Farmaceuta kształcony jest szerzej, dokładniej, posiada pełną wiedzę na temat czynności realizowanych w aptece. Technik farmacji jest kształcony w mniejszym zakresie, jego kształcenie nakierowane jest jedynie na pomoc w aptece, wykonywanie czynności podstawowych, na które pozwalają mu zdobyte umiejętności podczas nauki w szkole. Dlatego też farmaceuta posiada szerszy katalog realizacji praw pacjenta niż technik farmacji. Magister farmacji ze względu na większe kwalifikacje jest przygotowany do realizacji praw na granicy swoich uprawnień. Ograniczenia, jakie nałożono na technika farmacji, są adekwatne do ograniczeń w uprawnieniach zawodowych, jednak w żadnym stopniu nie staną się uciążliwe dla pacjenta, jeśli organizacja czasu pracy w aptece będzie przebiegać zgodnie z prawem. Oznacza to, że prawa pacjenta zostaną zawsze zrealizowane, jeśli farmaceuta gwarantujący realizację ich wszystkich będzie zawsze dostępny w godzinach otwarcia apteki i w razie ewentualnego zapotrzebowania na realizację któregoś z praw pacjenta, których wykonać nie może technik farmacji, farmaceuta będzie mógł zrealizować to prawo.

Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego ustanowiono, iż od roku szkolnego 2018/2019 w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe nie będzie odbywać się rekrutacja kandydatów w zawodzie technik farmaceutyczny, a kształcenie w tym zawodzie będzie prowadzone do zakończenia cyklu kształcenia²². W świetle zmieniającego się prawa należy zauważyć, że zaprzestanie naboru rekrutacyjnego na kierunek technika farmaceutycznego nie zagraża w przyszłości realizacji praw pacjenta. Problemem pozostaje przystosowanie techników farmaceutycznych do zmieniającej się rzeczywistości prawnej. Jeżeli ustawodawca zdeprecjonuje uprawnienia technikom farmaceutycznym, wówczas jedyną możliwością kontynuacji pracy będzie ukończenie przez techników studiów magisterskich na kierunku farmacja. W obecnym stanie prawnym nie jest możliwe dokończenie się inną ścieżką niż edukacja formalna na studiach wyższych. Nie są możliwe również żadne szkolenia uzupełniające w formie kwalifikacyjnych kursów zawodowych. Istnieją różne rozwiązania prawne tego problemu. Jednym z nich jest koncepcja, w której liczba techników farmacji pozostanie względnie taka sama jak po zaprzestaniu naboru na ich kształcenie oraz będą oni dalej pełnić swoje obowiązki, jakie przydzielił im ustawodawca. Inną koncepcją jest taka sytuacja, w której ustawodawca ustali wymogi, przez które technicy będą musieli rozpocząć przekwalifikowanie się ze względu na obostrzenia w dostępności pracy i wymaganiach kwalifikacyjnych.

Bibliografia

1. Bednarczyk H., Koprowska D., Woźniak I., Kupidura T., *Opracowanie opisów standardów kompetencji zawodowych*, ITeE – PIB, Radom 2013.
2. Dyrektywa 2005/36/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 7.09.2005 r. w sprawie uznawania kwalifikacji zawodowych.
3. Jacyszyn J.: *Wykonywanie wolnych zawodów w Polsce*, LexisNexis, Warszawa 2004.

²² §2 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, Warszawa, dnia 23 marca 2017 r., poz. 622.

4. Jacyszyn J. (2014), „*Wolny zawód*” – *anachronizm czy istotne pojęcie prawne?* Przegląd Prawa Handlowego Nr 11/2015 [279].
5. Karkowska D.: *Zawody medyczne*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2012.
6. Krajowy Standard Kwalifikacji Zawodowych; *Technik farmaceutyczny (322601)*, MPiPS, Warszawa 2006.
7. *Obwieszczenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 28 grudnia 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* (Dz. U. 2018 r. poz. 227).
8. Opis zawodu farmaceuty, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2018 http://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/wyszukiwarkao-pisow-zawodow/-/klasyfikacja_zawodow/litera/F, dostęp dn. 8.08.2018 r.
9. Opis zawodu technika farmaceutycznego, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej; http://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/bazy-danych/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/wyszukiwarkao-pisow-zawodow/-/klasyfikacja_zawodow/litera/T Dostęp dn. 8.08.2018 r.
10. Osienicka P., *Ścieżka powołania w zawodach medycznych*, Medical Maestro Magazine, Vol. 9/2016, s. 1185–1332.
11. Podstawa programowa kształcenia w zwodzie technik farmaceutyczny, MEN, Warszawa 2017, https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/ksztalcenie_zawodowe/zawody2-3/cd/technik_farmaceutyczny_321301.pdf, dostęp dn. 6.08.2018 r.
12. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 9.01 2012 r. w sprawie standardów kształcenia dla kierunków studiów: lekarskiego, lekarsko-dentystycznego, farmacji, pielęgniarstwa i położnictwa (Dz. U. z 2012 r., poz. 631).
13. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dn. 17.07.2002 r. w sprawie odbywania praktyki w aptece przez technika farmaceutycznego (Dz. U. z 2002 r. Nr 126, poz. 1082).
14. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 18 października 2002 r. w sprawie wydawania z apteki produktów leczniczych i wyrobów medycznych (Dz. U. 2002 r. Nr 183, poz. 1531).
15. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 marca 2017 r. w sprawie klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego, Warszawa, dnia 23 marca 2017 r. Dz. U., poz. 622.
16. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 lutego 2009 r w sprawie kwalifikacji osób wydających produkty lecznicze w placówkach obrotu pozaaptecznego, a także wymogów, jakim powinien odpowiadać lokal i wyposażenie tych placówek oraz punktów aptecznych (Dz. U. 2003 r. Nr 23, poz. 196).
17. Sosabowski M.H., Gard P.R., *Pharmacy in the United Kindom*, American Journal of Pharmaceutical Education 2008 Dec 15; 72(6): 130.
18. Symela K., Woźniak I., *Podręcznik. Jak tworzyć informacje o zawodach funkcjonujących na rynku pracy*, ITeE – PIB, Radom 2018.
19. Ustawa z dn. 6.06. 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. 1997 Nr 88, poz. 553).
20. Ustawa z dn. 15.04.2014 r. o działalności leczniczej (Dz. U. 2011 Nr 112, poz. 654).
21. Ustawa z dn. 20.04.2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2004 r. Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.).
22. Ustawa z dn. 6.09.2001 r. Prawo Farmaceutyczne (Dz. U. z 2017 r., poz. 2211 oraz z 2018 r., poz. 650, 697, 1039).
23. Ustawa z dn. 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. 1964 Nr 16, poz. 93).
24. Krajowe standardy kompetencji zawodowych, MRPiPS, Warszawa 2013, www.kwalifikacje.praca.gov.pl.
25. Przykładowe programy nauczania, MEN, Warszawa 2012, www.ore.edu.pl/2017/02/przykladowe-programy-nauczania2012/, dostęp dn. 6.08.2018 r.

Katarzyna KOWALIK

Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Prawa
katarzyna.kowalik@gmail.com